

IZ PROŠLOSTI ZADRUGE TRŠINSKI IZ ZABOKA U HRVATSKOM ZAGORJU

Boris Golec

1. ZABOK KROZ PROŠLOST

Dio Hrvatskog zagorja oko Zaboka brežuljkast je kraj ispresijecan dolinama s brojnim potocima što vodom hrane korito rijeke Krapine. Takav reljef pogodovao je razvoju sitnog posjeda koji je tu i danas nazočan kao što je bio i u prošlosti.

Na temelju sačuvanih izvora zasad se ne može utvrditi kada su u Zaboku nastali prvi plemićki posjedi. Može se jedino pretpostaviti da je to bilo u 13. st. kada su se od velikih posjeda zagorske grofovije na rubovima odvojili i neki drugi samostalni posjedi. Vlastelinstva oko Zaboka spominju se izravno tek u 15. stoljeću. Kao svjedoci kod uvođenja Jana Vitovca u zagorske posjede 1463. sudjelovali su zajedno s drugim plemićima Andrija i Nikola Zabočki (de Zabok). Krajem 15. i početkom 16. st. posjede u Zaboku i okolici držali su Ladislav, Šimun, Gašpar, Andrija i Koloman Zabočki (Zaboky) u čijoj je vlasti bilo pedesetak kmetova. Posjedi Zabočkih kasnije su se izmiješali s posjedima plemića u Gubaševu, Mirkovcu, Križancu i Komoru, ali su temeljni dio svog vlastelinstva Zabočki držali sve do sredine 17. stoljeća.¹ U to doba od sredine 16. do polovice 17. st. naseljeni su najveći prostori Hrvatskog zagorja što se najbolje vidi u popisima kraljevskih poreza i desetini zagrebačkog kaptola. Već otkako su u 15. st. dijelovi Hrvatske i Bosne postojali sve nesigurniji, posebno zbog nadiranja Turaka, Hrvatsko zagorje ostalo je prilično zaštićeno područje, pogodno za naseljavanje bjegunaca.²

AH - Arhiv Hrvatske, Zagreb

KAZ - Kaptolski arhiv, Zagreb

ŽUZ - Župni ured Zabok

HAV - Historijski arhiv Varaždin

MUZ - Matični ured Zabok

¹ Josip Adamček, "Ovaj registar je sastavljen i napisan za sve kmetove..." godine Gospodnje 1642. na blagdan Očišćenja preslavne djevice Marije, Kaj 1/1980, Po dragome kraju, Područje Zaboka, Zagreb 1980, 45-46 (dalje Adamček).

² Željko Bajza, Po dragome kraju - Vodič po području općine Zabok, Kaj 1/1980, Zagreb 1980, 164 (dalje Bajza); J. Adamček - I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976.

Do ukidanja kmetstva 1848. vlastelinstvo Zabok jedno je od najvećih plemićkih posjeda šire okolice. Prilikom smrti udovice posljednjeg Zabokyja, Baltazara, Zabok 1679. prelazi u ruke obitelji Vojković-Vojkffy od Klokoča, do 1719. godine samo dijelom, a potom i u cijelosti. Drugi dio vlastelinstava držali su tih četrdeset godina njihovi rođaci Črnkovečki-Chernkoczyji. Godine 1848. vlastelinstvo u rukama Sigmunda Vojkovića-Vojkffyja obuhvaća nešto više od 60 kmetskih selišta. Ukidanjem kmetstva Vojkovićima ostaje dominikalni posjed koji prodaju Ugarskoj hipotekarnoj banci. Jedan konzorcij alodijalna zemljišta početkom 20. st. napokon posve rasprodaje seljacima.³

Sjedište zabočkog vlastelinstva, drvena a onda zidana kurija, nalazilo se nadomak selišta Tršinskih, na brežuljku iznad sela Grabrovec i pokraj crkvice sv. Antuna. Blizina plemićke kurije i kuće Tršinskih pogodovala je još čvršćoj povezanosti Tršinskih s vlastelinom i obrnuto što se sve do našeg vremena očituje u obiteljskoj predaji. Međutim, danas nema više gotovo nikakva traga toj drevnoj plemićkoj postojbini. Posjed Zabok se zadnjih desetljeća postojanja upravljao sa susjednog vlastelinstva Gornje Oroslavje, a gospodarske zgrade u Zaboku srušene su dvadesetih godina 20. stoljeća.⁴

Dok je Zabok u pogledu uprave pripadao varaždinskoj županiji, njegova je župa bila dijelom zagorskog arhidakonata zagrebačke biskupije. Tek 1658. odvajanjem od srednjovjekovne župe Sv. Križa u Začretju ulogu zabočke župne crkve preuzima stara poludrvena crkvice podružnica sv. Jelene. Samostalna župa bila je plodom nastojanja izumiruće obitelji Zaboky s namjerom da dotad neznatno selo Zabok postane važnije zagorsko središte. Pravo pokroviteljstva nad župom prelazi od Zabokyja na Vojkoviće, a sadašnja kasnobarokna župna crkva sv. Jelene sagrađena je između 1782. i 1827. godine.⁵ Smještena na brežuljku nasuprot crkve sv. Antuna i zabočkoj plemićkoj kuriji, ona je u prošlosti poput vlastelina također prvi susjed Tršinskima, te se tako postojbina Tršinskih nalazila na sredini između sjedišta svjetovne i crkvene vlasti toga područja.

Tu u doba feudalnih odnosa nalazimo među seljaštvom četiri kategorije zavisnih seljaka, naime kmetove (coloni), želire ili inkviline (inquilini), gornjake (montanistae) i slobodnjake (libertini) kao najmalobrojnije. Seljački kao i plemićki posjedi ovdje su bili siromašni. Više od 90 posto zagorskih vlastelinstava imalo je posjede s manje od 50 kmetskih selišta, a 65 posto samo do 20 selišta. Jednim selištem (sessio, selo) u ovom dijelu Zagorja smatrao se posjed od 12 do 16 jutara zemlje oranice i livade od 5 do 9 kosaca. Uz te tzv. urbarske zemlje seljak je mogao uživati i izvanselišne zemlje: krčevine, gorne (vinogradi i podvinja) i činžene (za koje se plaćao određeni "cenzus").⁶ Veličina seljačkog posjeda na vlastelinstvu Zabok s oko 14,5 jutara zemlje odgovarala je prosjeku toga kraja.⁷

³ Adamček, 50; Bajza; 166, Stjepan Belošević Gornjo-Stubički, Županija Varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin, Zagreb 1926, 59; AH, Inventar arhiva vlastelinstva Zabok - Oroslavje, 01.694; AH, Inventar arhiva obitelji Josipović- Vojković, 01.726.

⁴ Bilješke terenskog rada u Zaboku od 15. do 20. kolovoza 1985. Kazivači: Alojz Tršinski (rođ. 1904.), Mirko Tršinski (rođ. 1905.), Nikola Tršinski (rođ. 1905., u. 1990.), Magdalena Tršinski (rođ. 1909., u. 1987.), Anđela Tršinski (rođ. 1936.) i Zlatko Tršinski (rođ. 1937.), svi iz Naselja Tršinski u Zaboku.

⁵ Đurđica Cvitanović, (dalje Cvitanović) Sveta Jelena - portal Zaboka, Povijest i grada, Zbirka vodiča časopisa Kaj 5, Zagreb 1974, 1-6.

⁶ Bajza, n. dj., 164.

⁷ AH, Vlastelinstvo Zabok-Oroslavje (dalje VI. Zabok), kutija bb, Geometrijska izmjera dobra Zabok 1776. i 1777. g.

Prije ukidanja kmetstva gotovo svi Zabočani žive u kućnoj zadrugi koja se u Zagorju zvala "skupčina". U razdoblju sljedećih četvrt stoljeća gotovo sve su se tajno podijelile na "delove" ili "delitbe" koje drže "sebungjaki" ili "osebenjaki".⁸ Opća se kuća zvala "hiža", dok su sobe zasebnih obitelji u takvoj drvenoj hiži nazivali "komorama".⁹ Premda je službeni izraz zadruga tek tijekom druge polovice 19. stoljeća zamijenio zagorsku skupčinu, u ovome radu stalno upotrebljavamo noviju riječ zadruga koja je danas jedina poznata kod Zabočana. Čitava druga polovica 19. st. vrijeme je velikog posjedovnog i proizvodnog prestrukturiranja zagorskog sela koje u početku potajno, a tek potkraj stoljeća i službeno prelazi na novi način gospodarenja po inokosnim obiteljima. Ujedno s raspadanjem zadruga nestaju vlastelinstva, rasprodaju se njihova alodij-ska zemljišta, propadaju i nestaju stare kurije.

Unatoč novim nećaćama i krizama agrarnog života i društva Zabok se u to vrijeme ističe razvijenim školstvom. Školu je utemeljio 1836. mjesni prosvjetitelj župnik Baltazar Havačić koji uz pomoć grofice Ane Vojković 1845. uspijeva sagraditi i prvu školsku zgradu. Poznati je prosvjetitelj bio i župnik, zagrebački kanonik i povjesničar dr. Ljudevit Ivančan čija je iscrpna Spomenica župe zabočke iz 1889. iznimno važan izvor za proučavanje prošlosti Zaboka.¹⁰ Ipak, nikako ne smijemo zaboraviti obližnji Babićev dvor Gredicc, kulturno žarište još iz doba ilirizma i dom Ksavera Šandora Đalskog.

2. STANJE IZVORA

Najstariji uporabljivi izvori o Zaboku u kojima nalazimo i prvi spomen Tršinskih čuvaju se u Kaptolskom arhivu u Zagrebu. Rađi se o crkvenim desetinama arhiđakonata Zagorje od 15. do 17. st. Zabočke kmetove nalazimo u ukupno jedanaest popisa desetina: u najstarijem popisu iz 15. st. te u popisima za godine 1489., 1501., 1503., 1504., 1516., 1526., 1597., 1598. i samo sumarno za 1662. godinu.¹¹ Također su važne kano-ničke vizitacije iz razdoblja od 17. do 19. stoljeća, od kojih poglavito vizitacije iz 1664., 1676. i 1708. godine.¹² U njima se poimence navode kućni gospodari od kojih se ubire crkveno podavanje - lukno. Nešto podataka o Tršinskim nalazimo i u vizitacijama iz godine 1711., 1726., 1729., 1732., 1738., 1742. i 1746.¹³

Temeljni izvor demografskih i genealoških proučavanja, matične knjige župe Zabok, na žalost su sačuvane tek od 1824. godinu dalje, uz to u četirima različitim nalazištima.¹⁴ Zna se, međutim, da je župni arhiv prije jednog stoljeća čuvao još tri

⁸ Dragutin Pavličević (dalje Pavličević), Hrvatske kućne zadruge I. (do 1881), Zagreb 1989, 310, 311.

⁹ Vidi 4.

¹⁰ Cvitanović, n. dj., 3-4.

¹¹ Kaptolski arhiv Zagreb, (dalje KAZ) Acta capituli antiqua (dalje Acta), fasc. 21, Nr. 19, fasc. 22, Nr. I/1 i 7/6, fasc. 25, Nr. I/1, 2/3, 4, 5 i 6, fasc. 26, Nr. 6, 7 i 8.

¹² KAZ, Visitae canonicae Aetus Zagoriensis (dalje Kan. viz.), fasc. 19, Nr. 1, str. 18-20, fasc. 20, Nr. III/1, str. 5-11, fasc. 21, Nr. III, str. 165-167 i 171.

¹³ KAZ, Kan. viz., fasc. 21, Nr. III, str. 398-399, fasc. 22, Nr. IV, str. 3, 203, 238, 412, 460, 616 i 696.

¹⁴ Župski ured Zabok (dalje ŽUZ), matica rođenih, vjenčanih i umrlih 1824.-1857. i matica vjenčanih 1858.-1878.; AH, matica rođenih župe Zabok 1858.-1878. i matica umrlih župe Zabok 1858.-1878.; HAV, Župa Zabok, matica rođenih 1878.-1893., matica vjenčanih 1878.-1914., matica umrlih 1878.-1905.; MUZ, matica rođenih župe Zabok 1905.-1942.

starije matične knjige s podacima o rođenima od 1643., vjenčanima od 1680. te umrlima počev od 1737. godine dalje.¹⁵ Nepotpunost matičnih knjiga stoga je velika zapreka traganju za zabočkim obiteljima i srodstvenim odnosima prije druge četvrtine 19. stoljeća.

Važan izvor koji ne samo dopunjava podatke iz matičnih knjiga, već omogućava podosta drugačiji pristup proučavanju kućnih zadruga, čine župni registri duša ili tzv. knjige "status animarum". Prva iz oko 1822. godine nije se sačuvala. U zabočkom župnom arhivu nalazimo tek drugu od 1836. do 1850. godine, nepotpuna je treća od 1851. do 1872., dok su se sačuvali knjige od 1872. do 1881. godine i najmlađa od 1881. nadalje.¹⁶

Najopsežniji i ujedno najvažniji za vrijeme 17. i 18. stoljeća jesu izvori zemljišno-posjedovnog karaktera pohranjeni u Arhivu Hrvatske. Podatke o Tršinskim iz razdoblja od 1642. do 1734. nalazimo u arhivu obitelji Josipović-Vojković, nakon toga je u arhivskoj građi četrdesetogodišnja praznina, da bismo u arhivu vlastelinstva Zabok-Oroslavje našli obilje podataka od 1776. do 1859. godinc. Dosad objavljena i komentirana jedino su dva urbara zabočkog vlastelinstva iz obiteljskog arhiva Josipovića- Vojkovića, prvi iz 1642., a drugi iz 1679. s pripisima iz 1719.¹⁷ Od ostale građe ovog fonda važni izvori su još registar davanja kopuna za 1670., odnosno 1672.-1677. godinu,¹⁸ registar gornice iz 1693.¹⁹ te dikacija dobra Zabok s popisom kmetova i "dimova" iz 1734. godine.²⁰

U fondu Vlastelinstvo Zabok-Oroslavje najstariji i podacima vrlo bogat izvor čine dvije katastarske izmjere iz 1776. i 1777. godine.²¹ Doista dobro je dokumentirana prva polovica 19. stoljeća. Tršinske nalazimo u sljedećim izvorima: registar gornjaka 1809.,²² registar gornjaka 1815.,²³ registar gornice, činža i urbarskih davanja 1819.,²⁴ registar činža 1823.,²⁵ registar tlake 1824.,²⁶ registar davanja u naturi 1824.,²⁷ registar gornice 1825.,²⁸ registar daće u gotovu novcu 1826.,²⁹ registar urbarskih obveza 1833.³⁰ i

¹⁵ ŽUZ, Spomenica župe zabočke, s.p.

¹⁶ ŽUZ, Status animarum parochiae Zabokensis 1834 (1836.-1849.), Status animarum 1872.-1881. i Status animarum 1881.-

¹⁷ Adamček, n. dj., 51-62; AH, Obitelj Josipović-Vojković (dalje Obitelj JV), kutija 5, Urbariale Anno Dni 1642, Registrum Vniversos ... Balth. Zaboky.

¹⁸ Obitelj JV, kutija 7, Registrum Caponum ... pro 1672.

¹⁹ Isto, kutija 9, Registrum gorniakov ... Letta 1693.

²⁰ Isto, kutija 15, Colonorum Boni Zabok ... conscripta.

²¹ Vidi 7.

²² VI. Zabok, kutija 18, Registrum Montanisticum pro Anno 1809.

²³ Isto, kutija 13, Registrum Montanistum ... Pro 1815.

²⁴ Isto, kutija 13, Incassatorium Registrum ... pro Anno 1819.

²⁵ Isto, kutija 6, Liquidatorii Rapulare Anni 1823.

²⁶ Isto, kutija 6, Incassatorium Sigillorum ... 1824.

²⁷ Isto, kutija 6, Computus et respective ... 1824 initus.

²⁸ Isto, kutija 6, Registrum Incassatorium Vini ... Anni 1825.

²⁹ Isto, kutija 6, Eine Liquidation ... im jahre 1826.

³⁰ Isto, kutija 2, Registrum obventionum ... 1833 deserviens.

registar gornice 1842. godine.³¹ Iz vremena nakon ukidanja kmetstva upotrijebljeni su još registar gornjaka od 1852. do 1859. godine³² te dva zapisnika javnih težaka općine Zabok iz 1852./3.³³ i 1856./7. godine.³⁴

Mlađi izvori za proučavanje zemljišnih odnosa nalaze se pri Općinskoj upravi za katastar i geodetske poslove općine Zabok, a radi se o gruntovnici i katastarskim planovima. Gruntovnica za katastarsku općinu Zabok vođena je od 1885. do 1964. u Krapini, nakon toga u Zaboku.³⁵ Najstarija katastarska izmjera iz 1861. sačuvana je tek u obliku reambulacije iz godine 1895.³⁶

Poseban problem u drugoj polovici 19. st. je nepotpuno i zakasnjelo dokumentiranje nastalih zemljišno-posjedovnih promjena tako krupnoga i osjetljivog procesa kao što je razbijanje kućnih zadruga. Važni podaci o tome mogli su se prikupiti jedino terenskim radom gdje su od velike važnosti bila kazivanja starijih osoba i obiteljski arhiv Alojza Tršinskog.³⁷

3. TRŠINSKI OD PRVOG SPOMENA DO KRAJA 18. STOLJEĆA

Kao što smo već spomenuli, stara postojbina Tršinskih nalazi se nadomak zabočkoj župnoj crkvi preko puta groblja koje od "Tršinskog grunta" dijele stara cesta i željeznička pruga Zabok - Krapina. Prezime Tršinski jedno je od rijetkih zabočkih obiteljskih imena prema kojemu su prilikom uvođenja uličnog sustava nazvali dio grada Zaboka. Tako Naselje Tršinski danas obuhvaća dvadesetak većinom novih stambenih kuća i tek pokoji staru drvenu zgradu.

Premda gotovo polovica današnjih stanovnika Naselja Tršinski po prezimenu više nisu Tršinski, u staro i mlado čvrsto je ukorijenjena *obiteljska predaja* o zajedničkom izvoru. prema jednoj inačici, prvoga Tršinskog u Zagorje bi doveo "grof Zaboki" odnekud iz Poljske gdje su mu bila velika imanja. Na brežuljku iznad Tršinskih Zaboki postavlja svoju plemićku kuriju u kojoj živi skupa sa svojim poljskim slugom, izvorno nazvanim Tēršinski. O tom napola legendarnom pretku jedno kazivanje govori da je bio običan konjušar, drugo ga smatra nadzornikom kmetova, a treće mu daje čak plemićko obilježje. Svima je pak zajednički svršetak priče koji kaže kako su grofu dodijala slugina djeca, pa je stoga dodijelio Tršinskom nedaleko od svoje kurije 9 jutara zemlje na kojima izrasta "Tršinkov grunt" sa zadružnom kućom.³⁸

³¹ Isto, kutija 4, Regestrum vini ... Anno 1842.

³² Isto, kutija 5, Zapisnik gornjakov i regestrum od gornjakov 1852, 53, 53, 55, 56, 57, 58 i 59.

³³ Isto, kutija 5, Zapisnik javnih Težakah ... 1852/3.

³⁴ Isto, kutija 5, Zapisnik javnih Težakah ... 1856/7.

³⁵ Općinska uprava za katastar i geodetske poslove Zabok, Gruntovnica kotarskog suda Krapina od godine 1885., Porezna općina Zabok, Knjiga gr. ul. 1-50 (gruntovni uložak 2) i Knjiga gr. ul. 450-500 (gruntovni uložci 493-496).

³⁶ Isto, Katast. izmjera u Zagrebu, Porezna općina Zabok u Hrvatskoj, Županija varaždinska 1861. Reambulirano godine 1895.

³⁷ Vidi 4.

³⁸ Isto.

Ovakva obiteljska predaja genetski je vrlo bliska mnogobrojnim pričama i maštanjima nedaćama pritisnutog zagorskog seljaka, ali ipak se u njoj može naći nešto povijesne zbilje. Poljsko podrijetlo Zabokyja i Tršinskih naravno treba odbaciti, jer kako god jedno ili drugo zvuče poljski, Zaboky je mađarizirano prezime iz osnove Zabok, a seljačkih prezimena s nastavkom -ski poput Tršinski u zabočkom kraju kao i šire ima u izobilju. Predaja o prvome Tršinskom kao grofovu slugi više je, čini se, vezana za veći broj članova obitelji negoli za jednu jedinu osobu. Tršinski su grofovi prvi susjedi, pa je posve prirodno da se iz njihove kuće uzimaju pomoćnici poput konjušara, nadzornika i pandura, što je uostalom i dokumentirano. Zadnji "špan" iz ove obitelji zvao se Mato Tršinski (rođ. 1850). On je obavljao službu još uoči prvoga svjetskog rata, a onda ga je zamijenio prvi školovani upravitelj zabočkog vlastelinstva.³⁹ Život prvih Tršinskih u samoj kuriji zasada ostavljamo po strani, no, doista se još 1719. u zabočkom urbaru navodi podatak da se jedno od obaju selišta Tršinskih nalazi uz stari drveni kaštel.⁴⁰ To selište, u izvorima nazvano također Gornji Tršinski, stajalo je između kurije i današnjeg "Tršinskog grunta", onda nazvanog Donji Tršinski. Spajanjem obaju selišta uskoro nakon te godine nestali su nazivi Gornji i Donji, a stara lokacija gornjeg selišta mogla je dati osnovu predaji o zajedničkom življenju grofa i njegova sluge.

U sačuvanim *pisanim izvorima* Tršinski se mogu pratiti od 1597. kada se prvi put javljaju u popisu desetine zagrebačkom kaptolu.⁴¹ Popisa je bilo i prije počev od 15. st. u mnogima nalazimo zabočke plemiće i kmetove, no, tek u dva popisa od 1597. i 1598. kmetovi se navode po selima što čini prvi potpuni prikaz naseljenosti ovoga kraja. Usporedba sačuvanih popisa vrlo je dragocjen izvor za proučavanje demografskog stanja, onomastike i toponomastike. Ona nam otkriva blagi pad broja kmetova početkom 16. st. i njegovo znatno povećanje koncem istoga stoljeća. Usporedno s time širi se i udio kućnih gospodara s manje ili više stalnim prezimenom, od 62% 1489. do 100% u popisu od 1597. i 1598. godine, što nam prikazuje sljedeći tabelarni pregled.⁴²

Posve je moguće da se prezime Tršinski nalazilo već u popisu desetine za 1526. godinu, gdje zbog otkinutog dijela lista čitamo samo natuknicu -nsky.⁴³ Moglo se raditi o Tršinskima ili Hrastinskima čija prezimena u tom kraju jedina završavaju tom natuknicom. Ne zna se zasigurno je li onda već postojalo *naselje Tršina* od kojega prezime potječe i koje se izravno spominje tek 1597. i 1598. godine. U to vrijeme u Tršini, na području kasnijeg "Tršinskog grunta", nalazimo šest selišta od kojih jedno drži *Đurko Tršinski* (Gywrko Thersynzky) i jedno njegov suprezimenjak *Marko*.⁴⁴ Bit će da su Tršinu iskrčili i kultivirali tek negdje između 1526. i 1597. godine. Premda se nalazila pokraj kurije Zabokyja, pa bi stoga trebala biti rano iskrčena, valja podsjetiti da je obližnji Kaštel između kurije i rijeke Krapinice još prije sto godina bio pokriven šumom, te tako Tršina nije morala biti među rano kultiviranim zemljištima. Ovaj

³⁹ Isto.

⁴⁰ Adamček, n. dj., 55.

⁴¹ KAZ, Acta, fasc. 26, Nr. 6.

⁴² Vidi 11.

⁴³ KAZ, Acta, fasc. 25, Nr. 6.

⁴⁴ KAZ, Acta, fasc. 26, Nr. 6 i 7.

toponim kasnije se javlja još samo tri puta, naime u vlastelinskim registrima od 1664., 1676. i zadnji puta 1734. godine u nešto izmijenjenom obliku - Teršin.⁴⁵ Do danas nestalo mu je bilo kakvog traga čak i u narodu.

Na njega podsjeća jedino prezime Tršinski, prema popisu pučanstva od 1948. *endemno* u čitavoj Hrvatskoj upravo na širem zabočkom području. Izvan Zaboka živjelo je onda samo 28 osoba, od kojih gotove sve ili 25 u gradu Zagrebu, što upućuje na imigraciju u grad. U 18 kućanstava Zaboka živjela su 94 Tršinska, jedno kućanstvo u susjednom Grabrovcu s 8 članova te jedno u Trebežu s 6 obiteljskih članova, skupa 108 prezimenjaka.⁴⁶

Kronološki drugi podatak o Tršinskim nalazimo u objavljenom urbaru vlastelinstva Zabok iz godine 1642. prema tom urbaru koji je sastavio vlastelin Baltazar Zaboky temeljni feudalni teret kmetova i inkvilina činila je tlaka. Također se jasno vidi da je vlastelin svojim kmetovima oduzimao zemlju i priključivao je svom aľodu. To bi mogao biti razlog što je broj selišta od 105 krajem 16. st. opao na samo 50, a umjesto dva sada nalazimo samo jedno selište Tršinskih. Urbar navaodi u posjedu Grabrovec među dvanaest kmetova na predzadnjem mjestu *Petra Tršinskog* (Peter Terssinski) koji radi tjedno tri dana sa stokom i dva dana podvojšćine, te uz to daje godišnje četiri sira, jednu plečku i dva kopuna. Njegove obveze su čak među najvećima na zabočkom vlastelinstvu. Spomenuti izvor, međutim, ne navodi Tršinu kao posebno naslje, nego je uključuje u susjedni posjed Grabrovec.⁴⁷

Od 1664. do 1719. svi izvori opet navode dva Tršinska. Kanonička vizitacija za 1664. u naselju Teršin spominje kućnog gospodara *Petra* i *Ivana* (Tersinski) od kojih bi prvi moga obiti identičan s Petrom iz 1642, te još dva prezimanjaka, Martina Tršinskog u Zalešniku i Jurja u Lugu. Ista imena donosi vizitacija za godinu 1676., prema kojoj su Martin i Juraj frajmani-novoseli, a Ivan i Peter crkvenjaci kapele sv. Antuna, odnosno župne crkve sv. Jelene. Sva su četiri Tršinska ujedno s još jednim crkvenjakom Štefom potekla iz Tršine koja se u ovoj vizitaciji također izravno navodi.⁴⁸ Registri kopuna za razdoblje od 1670. do 1677. donose uz ostale još dva važna podatka. Petrinu Tršinskog naime nazivaju *Gornji*, a Ivana *Donji Tršinski*.⁴⁹

Zemljišno-posjedovne odnose ovoga vremena najbolje prikazuje drugi zabočki urbar iz 1679. sastavljen neposredno nakon smrti udovice Baltazara Zabokya, a prije podjele vlastelinstva između obitelji Vojković-Vojkfy i Črnkovečki-Chernkoczy. Vlastelinstvo obuhvaća 65 kmetova i inkvilina, što je 15 više nego 1642. godine. Kmetovi se cijelim selištem opterećeni su još većom tlakom koja iznosi tri dana na tjedan sa dva vola i konjem te tri dana sa dva vola. Izvanrednu tlaku podvojšćinu daje 12 kmetova među kojima i Peter Tršinski. Podvojšćina iznosi 2 dana u tjednu od Jurjeva do martinja. Bitna razlika između zabočkog i nekih drugih vlastelinstava je u tome što zabočki kmetovi ne plaćaju redovitu novčanu daću od selišta, tzv. činž. Njihovo najveće natural-

⁴⁵ Vidi 12 i 20.

⁴⁶ Leksik prezimena SR Hrvatske, Zagreb 1976, 691.

⁴⁷ Adamiček, n. dj., 50, 51.

⁴⁸ Vidi 12.

⁴⁹ Vidi 18.

no podavanje je gornica, selišna davanja poput kopuna, svinjske plečke ili sira su simbolična, dok se vinska desetina podmiruje u novcu.⁵⁰

Od kmetova se na prvome mjestu navodi upravo "gornji" Tršinski *Juraj* (Georgius Tersinsky) jer popis počinje od plemićke kurije. Na "donjem" Tršinskom gospodar je još uvijek isti Ivan (Joancs) ili pak njegov suimenjak. Oba gospodara daju tlaku kako je opisana, te godišnje 2 kopuna, jednu plečku i 4 sira. Jurjeva gornica iznosi 5 vedara vina, a vinska desetina 25 denara, dok su Ivanova gornica i desetina upola manje.⁵¹ Ivana Tršinskog nalazimo još u registru gornjaka Vojkovićeve dijela vlastelinstva 1693. gdje se spominje i jedan Štef Tršinski, založen Vojkoviću od Črnkovečkog.⁵²

Treći popis čitavog vlastelinstva Zabok potječe iz 1719., a nalazimo ga kao pripis u urbaru iz 1679. godine. Nastao je nakon spajanja posjeda Črnkovečkih i Vojkovića u rukama potonjih. Uz svakog kućnog gospodara navode se posjedovne i druge promjene za proteklih 40 godina koje upućuju na podosta izmijenjeno stanje. Pojavile su se mnoge nove kmetске obitelji, ali je ostalo dosta i pustih poljodjelskih zemljišta, naposc vinograda. Selište gdje je 1679. gospodario Juraj "gornji" Tršinski u međuvremenu je pripadalo Črnkovečkima, a 1719. je pusto. Obrađuje se za vlastelina, a uz taj podatak nalazi se još jedan ne manje važan: selište je u Zaboku uz stari drveni kaštel! Selište Ivana "donjeg" Tršinskog cijelo je vrijeme ostalo u Vojkovićevu dijelu i sada ga drže Ivanovi nasljednici *Juraj* i *Matija*.⁵³ Njima će se nastaviti Ivanova loza, dok će Jurjeva nestati. U Tršini ostat će do 19. st. samo jedan i jedinstven "Tršinkov grunt".

Kada je selište Gornjeg Tršinskog opustjelo i kako je došlo do spajanja obaju selišta, "gornjeg" i "donjeg", u rukama Donjih Tršinskih, razabiremo uspoređujući i izvore različite provenijencije. Kanonička vizitacija godine 1708. koja zadnja poimence donosi kmetove obvezne na plaćanje lukna navodi dva kućna gospodara Tršinski - Jurja i Matiju. Budući da zasebno podmiruju podavanje, ne radi se o braći Jurju i Matiji na selištu Donjeg Tršinskog iz 1719. nego o dvama različitim gospodarima na Gornjem i Donjem Tršinskom. Juraj Tršinski prema vizitacijama 1708. i 1711. obavlja također službu crkvenjaka kod Sv. Antuna.⁵⁴ Crkvenjaci župne crkve prema vizitaciji 1726, Juraj i Matija, mogu biti pak samo spomenuta braća iz kuće Donjeg Tršinskog, jer je Gornje najkasnije 1719. opustjelo. Oba spomenuta bili su 1732. crkvenjaci kod Sv. Antuna, što je ujedno posljednji podatak o Matiji.⁵⁵

Jurja (Juri Tersinsky) navodi kao jedinog kućnoga gospodara (bez Matije) popis kmetova i dimova koji je 1734. sastavio vlastelin Nikola Vojković. Tu se posljednji put spominje toponim Tršina, odnosno Teršin (Tersin seu Zabok) sa 6 kmetova kao i 1597. godine. Svi skupa daju tjedno 16 i pol dana tlake sa stokom i 6 dana bez stoke od čega veliki dio otpada na Tršinske - čak sedam i pol dana na tjedan!⁵⁶ Taj nelogičan broj upućuje na činjenicu da gospodar Juraj obrađuje dva selišta, kako Donje tako i Gornje

⁵⁰ Adamček, n. d., 50.

⁵¹ Isto, str. 55.

⁵² Vidi 19.

⁵³ Adamček, n.d., 50, 55.

⁵⁴ KAZ, Kan. viz., fasc. 21, Nr. III, str. 165-167, 171 i 398-399.

⁵⁵ Isto, fasc. 22, Nr. IV, 3 i 238.

⁵⁶ Vidi 20.

Tršinsko, jer nitko od ostalih zabočkih podložnika ne tlači više od 6 dana. Prema navedenim podacima, Donji Tršinski u vremenu između 1719. i 1734. objedinjuju selište Gornjeg i Donjeg Tršinskog, pa ih obrađuju sa dva ogranka obitelji Donjih - Matije i Jurja. Izravni dokaz o spajanju dvaju selišta ujedno otkrivaju pola stoljeća mlada geometarska mjerenja i registri feudalnih tereta gdje na više mjesta stoji da obitelj Tršinski drži dva selišta.⁵⁷

Juraj se kasnije spominje kao poslužitelj u kapeli Sv. Antuna još 1738, da bismo u vizitaciji iz godine 1742. godine našli podatak kako kapela nakon njegove smrti nema prihoda. Dužnika kapeli s prezimenom Tršinski bilo je u svim trima vizitacijama više, ali nije poznat stupanj njihova srodstva. Nasljednikom pokojnog Jurja mogli bismo smatrati *Franju* Tršinskog, prema vizitaciji 1746. jednog od dvaju crkvenjaka kod Sv. Antuna.⁵⁸

Navodeći utvrđene i potencijalne gospodare iz obitelji Tršinski u Tršini zaobišli smo niz njihovih prezimenjaka koji kratko vrijeme, često samo u jednom podatku, nastupaju u ulozu kućnih gospodara u zabočkoj okolici i koji svi bez iznimaka ubrzo iščezavaju. Prema urbaru iz 1679. na jednom manjem selištu u Jakuševcu gospodario je Štef Tršinski, da bi se broj gospodara Tršinskih u raznim selima i zaseocima prema urbaru 1719. popeo na četiri,⁵⁹ a prema popisu 1734. na čak sedam.⁶⁰ Njihove obitelji su dakako potekle od tršinske i jakuševačke, nekada zajedničke loze. Vlastelin je preko brojne Tršinske naseljavao na selišta čiji su gospodari izumrli što se u urbarima izravno navodi, no, do sedamdesetih godina 18. st. što u cijelosti što u muškoj lozi izumiru i sve te obitelji Tršinskih osim one osnovne u Tršini.

Od četrdesetih do sedamdesetih godina 18. st. na području vlastelinstva Zabok vlada velika oskudica dokumentarne građe. Jedini oslonac mogle bi nam pružiti kanoničke vizitacije zagrebačke biskupije, ali Tršinske u njima ne nalazimo. Prve podatke o Tršinskima donosi tek geometarska izmjera zabočkog vlasatelinstava iz 1777. prema kojoj na čitavom području vlastelinstva tada živi opet samo jedna obitelj Tršinskih na prastarom selištu pokraj vlastelinove kurije.

Među svim zabočkim podložnicima *Ivan Tršinski* (Joannes Tersinski) prema veličini zemljišta nalazi se na drugom mjestu s ukupno 23,15 jutara zemlje. Najmućniji seljak Peter Žiger s 45 jutara zapravo nije kmet nego slobodnjak, dok prosječan kmetski posjed obuhvaća oko 14,5 jutara. Uzmemo li u obzir da selište kao zemljišna mjera iznosi nešto manje od gore spomenutog, Ivan Tršinski doista drži dva selišta. "Tršinskov grunt" sastojao se sedamdesetih godina 18. st. od 1,31 jutra kućišta, šest oranica (12,02 jutra), četiri pašnjaka (7,5 jutara) i dvije neobradive parcele (2,32 jutra).⁶¹ No, Ivan Tršinski je među najmanjim gornjacima jer daje prema registrima iz 1809., 1815. i 1819. samo jedno vedro i 8 pinti vina.⁶²

⁵⁷ Vidi 7.

⁵⁸ KAZ, Kan. viz., fasc. 22, Nr. IV, str. 412, 460, 616 i 696.

⁵⁹ Adamček, n. dj., 55, 58, 60 i 61.

⁶⁰ Vidi 20.

⁶¹ Vidi 7.

⁶² Vidi 22-24.

Otvorimo li sada pitanje postojanja kućnih zadruga od 15. do 18. st., odgovor ne može biti jasan i jednoznačan. Analiza urbara i ostalih vlastelinskih registara upućuje na činjenicu da mnoga selišta povremeno ostaju pusta i nenaseljena te da ih naseljavaju pojedini članovi drugih obitelji. Zaključak bi prema tome glasio: osobito u 17. st. na zabočkom području nalazimo visok udio inokosnih obitelji, članovi sastavljenih (zadružnih obitelji) popunjavaju nastale praznine na ispražnjenim selištima, dok o zadrugama nema izravnih podataka, premda ne smijemo samo na temelju toga sumnjati u njihovo postojanje. Urbar 1679. npr. navodi kako pojedini gospodari daju tlaku "s braćom", odnosno "s drugovima koji žive s njim u istoj kući".⁶³

4. DOBA RAZVIJENE ZADRUGE

Premda se do 1824. nije sačuvala niti jedna matična knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih župe Zabok, zahvaljujući mlađim matičnim knjigama i poglavito trima knjigama "status animarum" (1836.-1850., 1872-1881. i od godine 1881. nadalje) pruža se istraživaču dobar pregled nad zadružnim životom zabočkih obitelji 19. stoljeća. Matične knjige i registri duša jedni druge uspješno nadopunjuju, dok goli rodoslovni podaci iz matičnih knjiga ne bi pružali cjelovitu sliku ustrojstva pojedinih obitelji. Stoga ne moramo previše žaliti što nam se nisu sačuvala starije matične knjige kao što je to slučaj u većini zagorskih župa. Ne manje od njih nedostaju nam danas dvije izgubljene knjige "status animarum" iz oko 1822. i od 1851. do 1872. kojima bismo pokrili praznine u kontinuitetu statusa za više od tri četvrtine 19. stoljeća.⁶⁴

Primarni izvor poznavanja ustrojstva i unutarnjih srodstvenih odnosa obitelji zabočke župe dakako je najstariji sačuvani status animarum za razdoblje od 1836. do 1849. godine. To je, čini se, klasično doba kućnih zadruga, najmanje nekoliko desetljeća nakon završetka procesa njihova formiranja i zadnje desetljeće prije početka tajnih diobi, odnosno raspadanja. Kućna zadruga je u ovo vrijeme jedini oblik obiteljske povezanosti na području Zaboka što upućuje na znatno povećanje broja žiteljstva u usporedbi sa 17. st. (urbari 1642. i 1679. godine). Prema registru duša od 1836. do 1849. u zabočkoj zadruzi živi od deset do više od trideset osoba navedenih unutar zadrug po pojedinim užim obiteljima. Registar je iznimno važan izvor za proučavanje kretanja osoba i njihove genealoške podatke, pogotovo one koji se odnose na vrijeme prije 1824., tj. prije prve sačuvane matične knjige. Međutim, nemoguće je samo iz registra duša točno utvrđivanje srodstvenih odnosa između nositelja pojedinih inokosnih obitelji. Za rodoslovlje stoga su bezuvjetno važan izvor osim matičnih knjiga još dokumenti zemljišno-posjedovnog karaktera u svezi s podjelom zadruga i obiteljska predaja o precima.

Ovdje objavljujemo izvadak o Tršinskim iz registra duša od 1836. do 1849. godine. Uz genealoške podatke župnik svake godine bilježi nazočnost pričešnika i sve nastale promjene (rođenja, smrti, vjenčanja i seobe). Na kraju župnikova ruka donosi tri zbroja

⁶³ Adamček, n. dj., 55-62.

⁶⁴ Vidi 14 - 16. Svi dalje navedeni genealoški podaci uzeti su iz matičnih knjiga i registara duša koje stoga ne vodimo u bilješkama.

nazočnih članova zadruge koji se od 1836. do 1849. kreću između 25 i 28. Tršinski su prema tome jedna od većih zabočkih kućnih zadruga.

Nasljednici gospodara Ivana Tršinskog koji umire između 1819. i 1823. g. zvali su se Juraj i Josip. Kada je u drugoj polovici 19. st. zadruga potajno a onda službeno podijeljena, uzimaju se za temelj diobe dva obiteljska ogranka koja potječu jedan od Jurja a drugi od Josipa. Dok na Josipa danas nema više nikakva sjećanja, Juraj je najstariji Tršinski kojemu obiteljska predaja zna ime.⁶⁵ Budući da je umro još prije 1824., on se u matičnim knjigama i registru duša nigdje izravno ne navodi. Spominje ga tek matica vjenčanih 1. veljače 1832. prilikom vjenčanja sina Štefa (Georgy Tershinzky filius Stephanus), a njegova udovica Jelena umrla je nešto prije toga, 13. studenoga 1831., stara približno šezdeset godina. Josip, po svojoj prilici nešto mlađi od Jurja, umire u starosti oko 55 godina 7. veljače 1828. (rođen oko 1773.). U gore spomenutom registru duša navode se njegova udovica Katarina i sin Štef (rođ. 1814.), vojnik. Iz matične knjige vjenčanih doznajemo da je Josipov sin Mihalj (1802.-1872.), vjenčan 26. siječnja 1825., pa je tako njegov sin i Peter (1807.-1878.) kojega obiteljska predaja zna kao Mihaljeva brata. Udovica Katarina umire u približno 70. godini života 13. lipnja 1845. (rođena oko 1775.).

Od smrti staroga Ivana Tršinskog (uskoro nakon 1819.) vodeća uloga pri gospodarenju zadrugom čitavo vrijeme do njezine podjele pripada Jurjevu ogranku obitelji. Gospodarima postaju jedino muškarci iz ove loze, a nikada Josip i njegovi sinovi. Premda je Josip prilikom smrti oca Ivana i brata Jurja (prije 1824. godine) najstariji muški član obitelji, gospodarstvo preuzima tek tridesetogodišnji Jurjev sin Andrija. Njega nakon smrti 1832. nasljeđuje brat Janko, ovoga 1842. najmlađi brat Štef, da bi 1856. postao gospodarom njegov nećak, Jankov sin Juraj.⁶⁶ Ta činjenica imat će, kako ćemo kasnije vidjeti, za posljedicu podjelu zadrugnog zemljišta, odnosno dvaju selišta na Jurjev i Josipov ogranak čim to prilike nakon ukidanja kmetstva omoguće. Sve dotad moralo je biti prepirki oko nasljeđivanja gospodara i napetosti između Jurjeva obiteljskog ogranka s jedne i Josipova s druge strane.

Tih desetljeća rađao se i odrastao novi naraštaj Tršinskih koji potječe od Jurjevih sinova Andraša, Janka i Štefa, te od Josipova dva sina Petra i Mihalja. Najstariji *Andrija* ili *Andraš*, rođen oko 1792., tridesetogodišnjak preuzima ulogu gospodara zadruge, da bi umro već u četrdesetoj godini života 3. rujna 1832. Oženjen stanovitom Katarinom imao je najmanje četvero djece, rođene između 1814. i 1824. godine. Drugi Jurjev sin, Janko, rođen oko 1797, nalazi se u registru duša sa svojom obitelji na prvome mjestu među Tršinscima, budući da je 1836. on upravljao zadrugom. U braku s Magdalenom koja umire još spomenute godine rodilo mu se šestoro djece (od 1824. do 1831.) koja njegovom ranom smrću u 45. godini života, 28. rujna 1842., ostaju malodobna bez oba roditelja. Treći Jurjev sin i starješina zadruge nakon Jankove smrti, Štef, rodio se 19. siječnja 1804., a umro 4. srpnja 1856. Matična knjiga umrlih uz podatak o njegovoj smrti bilježi kako je 27 godina obavljao službu zvonara župne crkve. Štef, oženjen Magdalenom Hrastinski, bio je otac osmero djece, rođene između 1833. i 1849. godine.

⁶⁵ Vidi 4.

⁶⁶ Vidi 25 - 34.

Drugi ogranak Tršinskih dao je u dvjema generacijama manje muških potomaka od prvog ogranka što će se jasno odraziti u diobi zadrudnog zemljišta. Josipov stariji sin Mihalj, rođen 24. rujna 1802., vjenčao se dva puta, ali je imao sve četvero djece samo s prvom ženom Barbarom Frančec od 1826. do 1842. godine. Kad je 11. prosinca 1872. umro kao 70-godišnjak, ostavio je jedino sina jedinca Josipa-Jožu. Mihaljev mlađi bat Peter, rođen 11. studenoga 1807., vjenčao se s Jelenom Kušan, a umro 10. listopada 1878. u 71. godini. Premda mu se rodilo osmero djece, nadživjeli su ga samo sinovi Mirko-Imbro i Peter, te jedna udana kći. Najmlađi od tri Josipova sina, Štef, rodio se prema registru duša 11. kolovoza 1814. U Zaboku ga nalazimo do 1839. a nakon toga župnik kao razlog njegove odsutnosti bilježi: vojak. Nakon 1849. Štef se pojavio ponovno pod očinskim krovom gdje ga između 1853. i 1855. bilježi uz Petrovo i Mihaljevo ime vlastelinski registar gornice.⁶⁷ Ostavši neoženjen i bez potomaka, Štef potom nestaje bez traga.

Pogledajmo sada još gospodarske prilike zadruge Tršinskih u vrijeme gospodarenja Jurjevih sinova. Najviše podataka o obvezama zadruge prema vlastelinu nalazimo u vrijeme gospodara Andrije, zvanog Andraš ili Jandraš. Prema registrima novčanih podavanja vlastelinstva Zabok za 1823. i 1826. posjed Tršinskih obuhvaća dva seljačka selišta, od čega se godišnje plaćaju 2 forinte i 6 krajcara.⁶⁸ Temeljni feudalni teret činila je tlaka koja prema propisu iz 1824. iznosi 301 dan na godinu.⁶⁹ Iste godine se navodi kako su se podavanja u maslacu, kopunima, pilićima i jajima podmirivala u gotovu novcu u iznosu od 9 forinti i 45 krajcara.⁷⁰

Nakon Andrijine smrti 1832. Tršinski se očito dugo nagadaju tko će preuzeti ulogu gospodara, pa se tako u registru podavanja za 1833. među svim zadrugama samo oni navode bez imena kućegospodara. Godišnje su davali bez bilo kakvih dugova i zaostataka dvije mjere maslaca, četiri kopuna, 4 pileta i 24 jaja.⁷¹ Spomenuti registar duša i registar gornice iz 1842.⁷² nastao uoči Jankove smrti, dokaz su da je on naslijedio brata Andriju kao gospodar.

Ukidanje kmetstva 1848. g. zadrugu Tršinski njezina ondašnjega starješinu Štefa doista rasteće starih feudalnih obveza, ali im nameće nove obveze. Tlaka se u neku ruku prevodi u javne radove, pa tako "Zapisnik javnih težakah občine Zabok za godinu 1852./3." navodi kako u 113 kuća novoosnovane općine ima 378 osoba sposobnih za rad. Ukupna godišnja dužnost iznosi 2268 težaka sa 140 "komada tegleće marve" i isto toliko dvoprežnih vozova. Gospodar "Stevan Teršenski" daje 7 osoba, 4 tegleće marve i 4 voza što za šest dana u tjednu iznosi 42 težaka.⁷³ Prema drugom sačuvanom popisu težaka na mjestu starješine zadruge Tršinski nalazi se umjesto umrlog Štefa Juro Tršinski.⁷⁴ I ovaj put kao prije tridesetak godina starješinama ne postaju stariji članovi

⁶⁷ Vidi 32.

⁶⁸ Vidi 25 i 29.

⁶⁹ Vidi 26.

⁷⁰ Vidi 27.

⁷¹ Vidi 30.

⁷² Vidi 16 i 31.

⁷³ Vidi 33.

⁷⁴ Vidi 34.

zadruga, nego tridesetogodišnji starješinin nećak, rođen 1824., dok iz nasljedstva ispadaju pedesetogodišnjaci Mihalj i Peter iz Josipova obiteljskog ogranka. To je, čini se, vrijeme prve potajne diobe na dva dijela između Jurjeva i Josipova ogranka kojima bi svakome trebalo pripasti po jedno selište.

5. DIOBE ZADRUGE

Prebrojavanje članova obitelji, pohlepa za što većim vlastitim udjelom, zavist i konačne tajne diobe, značajke su ubrzanog procesa raspadanja zadruga diljem hrvatske koji vlasti nisu bile u stanju čak ni dovoljno brzo registrirati a kamoli usporiti. Prema knjizi "status animarum" od 1872. do 1881. Tršinski su još živjeli na nepodijeljenom posjedu pod zajedničkim krovom u Zaboku kbr. 2. Od trinaest njihovih obitelji na prvom i drugom mjestu sada se navode starci Mihalj (rođ. 1802.) i Peter (1807.). Od njihova oganka stvorili su vlastite obitelji i ostali u zadrugi Mihaljev sin jedinac Josip (rođ. 1839) te Petrovi sinovi Mirko (1849.) i Peter (1851.). Iz drugog obiteljskog ogranka potekle su obitelji sinova pa čak već i unuka pokojne braće Andrije (rođ. oko 1792.), Janka (rođ. 1797.) i Štefa (rođ. 1804.). Tu su obitelji Andrijina sina Nikole (rođ. 1824.), Jankovih sinova Jurja (rođ. 1824.) i Antuna (rođ. 1827.), Štefovih četiriju sinova Andrije (rođ. 1833.), Pavla (rođ. 1834.), Franje (rođ. 1840.) i Ivana (rođ. 1844.) te obitelj Jurjeva sina Matije (rođ. 1850.).

Na tajno provedenu diobu i pojavu manjih kuća oko stare zadrugne "hiže" tek djelomice upozorava status animarum iz 1881. godine. U njemu nalazimo tri kućna broja gdje obitavaju dvije inokosne i velika zadrugna obitelj. Na kućnom broju 20 nalazi se Petar Tršinski, na broju 21 njegov brat Mirko, dok se sve ostale obitelji navode pod kućnim brojem stare "hiže" - 2.⁷⁵ To nisu jedine kuće koje osamdesetih godina 19. st. stoje na "tršinskomom gruntu". Gruntovnica iz 1885. koja kao vlasnika još uvijek navodi "zadrugu Teržinski" daje ujedno podatak kako uz staru zadrugnu hižu postoji još pet kuća i kućica bez kućnog broja.⁷⁶

Se to upućuje na već provedene tajne diobe zadrugnih zemljišta i postupno prelaženje na novi pojedinačni oblik gospodarenja. Registri duša i gruntovnica prate pak te procese s velikim zakašnjenjem. Novonastale kuće nikle su na okupu oko stare zadrugne, a kako im vlasti nisu dodjeljivale kućne brojeve, župnicima je dakako bilo lakše voditi "status animarum" po ustaljenom sistemu zadruga i prezimenjaka. Kakvo je stanje u pogledu raspadanja zadruga vladalo u Hrvatskoj doznajemo iz Bogišićeve ankete iz 1874. godine.⁷⁷ Za Zabok se navodi kako prije 1850. gotovo svi žitelji žive u zadrugi, ali su se poslije gotovo sve podijelile. Uz to se kaže da ipak još nisu sve razbijene jer neki gospodarski odnosi ostaju prijašnjim zadrugnicima zajednički. I tada npr. dvije ili tri kuće zajedno plaćaju porez.

Prvi su dakako nastojali napustiti zadrugni oblik gospodarenja i prijeći na osobenaštvo kako bi na dovoljno velikom pripalom zemljištu mogli solidno živjeti. U slučaju Tršinskih to je Josipov ogranak obitelji, odnosno njegova dva sina Mihalj i Petar kojima

⁷⁵ Vidi 16.

⁷⁶ Vidi 35.

⁷⁷ Pavličević, n. dj., 310.

bi trebala pripasti polovica zadružne zemlje ili jedno od dvaju selišta. Uvjeti takve diobe nastaju tek nakon dokidanja kmetstava, pa tako možemo pretpostaviti tu prvu diobu između dva ogranka obitelji još pedesetih godina 19. stoljeća. Na takav zaključak upućuju dvije indikacije. Kada nakon smrti gospodara Štefa Tršinskog godine 1856. postaje starješinom njegov nećak mladi Juraj,⁷⁸ pedesetogodišnjaci Mihalj i Petar koji sami čine jedan od dva obiteljska ogranka na takav čin ne bi mogli pristati, a da sami sebe ne stave na mjesto starješine jednoga selišta. A kao drugo, prema kazivanju Alojza Tršinskog, odnosno prema širem obiteljskom predanju, Mihalj sa svojim sinom Josipom i Petar sa sinovima Mirkom i Petrom živjeli su u zajedničkoj kući koja je stajala na danas još vidljivom mjestu, odvojenom od zadružne hiže glavnim seoskim putem kroz naselje Tršinski.⁷⁹ Tu vremenski prvu diobu zadruge na dva selišta možemo nazvati i prvom fazom razbijanja zadruge Tršinski.

Drugu fazu ili dvije faze diobe unutar svakoga obiteljskog ogranka vremenski je još teže odrediti, jer je jedno selište najkasnije do 1880. godine podjeljeno na inokosne obitelji. O tome svjedoči poziv Tršinskima na službenu provedbu tajne diobe:⁸⁰ "Br. 5963 Za udostovjeraj diobnih spisah i oblastnu provedbu potajne diobe postojeće među ovlaštenici zadruge Teršinski iz Zaboka Kbr. 2, opredeljuje se u rešaju zapisnika molbe Imbre Tersenskoga ročište na dan 21. Kolovoza 1880 u 9 satih prije podne u ovouredsku pisarnu kamo se ovlaštenici Tersenski uz zakonske posledice u slučaju izostaje pozivlju. O tom obavješćuju se Josip, Mirko, Petar, Jana udata Jambreuša, Tereza udata Jarneić, Nikola, Stipan, Gjuro, Antun, Andrija, Pavao, Franjo, Blaž, Janko, Martin, Kata, Mara, Kata Papiš, Jela Turk napisi do vlastitih ruku.

Kr. podžupanija Krap(insko), toplička
U Sv. Križu 31. srpnja 1880.

Podžupan
(potpis)"

Do 1880. proces diobe zacijelo je završen u Josipovu ogranku među braćom Mirkom i Petrom i bratićem Josipom. Upravo je Mirko taj koji moli podžupaniju za službeno priznanje diobe, ali nema dokaza da je dioba od vlasti potvrđena jer je prema gruntovnici pet godina kasnije zadruge Tršinski još jedinstvena.⁸¹ Konačna dioba među Tršinskima Josipova ogranka izvršena je prije i lakše nego u Jurjevog obitejskog ogranka. Tu su naime svega tri unuka-nasljednika, a tamo čak jedanaest. Jurjevi potomci također dulje zadržavaju relikte zadružnog života.

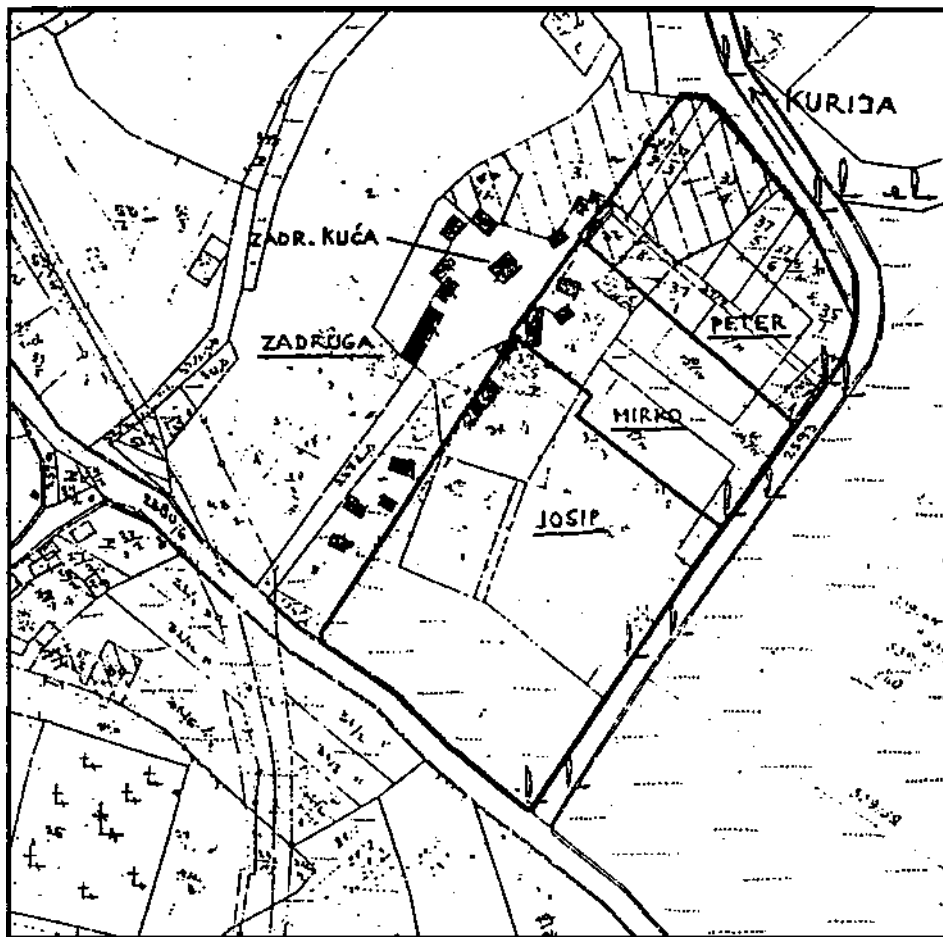
Vremenski nešto stariji, ali inače jednostavniji proces diobe, bolje je zapamćen kod Josipova ogranka Tršinskih. Zna se da su Josipovi sinovi Mihalj (1802.-1872.) i Peter (1807.-1878.) sa sinovima Josipom (2839.-1917.) te Mirkom (1849.-1920.) i Petrom (1851.-1928.) skupa živjeli u jednoj kući sve dok mlađa generacija postupno ne sagradi tri manje kuće i napusti staru zajedničku. To se, međutim, nije dogodilo odjednom. Prvi se odvojio Petar nedvojbena još sedamdesetih godina 19. stoljeća. Nakon njega vlastitu, još danas stojeću pola drvenu pola zidanu kuću, sagradio je Josip, prema obiteljskom kazivanju 1880, dok je Mirko ostao živjeti sa svojom obitelji u prijašnjoj zajedničkoj

⁷⁸ Vidi 34.

⁷⁹ Vidi 4.

⁸⁰ Obiteljski arhiv Alojza Tršinskog (rođ. 1904.), Naselje Tršinski, Zabok.

⁸¹ Vidi 35

Selo Tršinskih prema katastru 1895. godine

kući.⁸² To kazivanje posve odgovara činjenici da Mirkova i Petrova kuća između 1872. i 1881. (usporedba obaju registara duša) dobivaju kućne brojeve 21 i 20. Josipova kuća pak, sagrađena 1880. godine, zakasnila je na dodjeljivanje novih kućnih brojeva, pa je stoga tek kasnije dobila u međuvremenu ispražnjeni broj 14.⁸³ Također nije slučaj što je Mirko Tršinski upravo te 1880. zamolio vlasti za službeno sankcioniranje provedene diobe, jer dva brata i bratić od sada žive svatko pod vlastitim krovom. Mirko je tek dvadesetak godina kasnije sagrađio novu manju kuću napustivši staru zajedničku što

⁸² Vidi 4.

⁸³ Vidi 16 i 35.

potvrđuju obiteljska predaja i katastarska izmjera iz 1895. prema kojoj se Mirkova kuća nalazi još na mjestu stare čija je lokacija zapamćena.⁸⁴

S druge strane seoskog puta, na selištu Jurjeva ogranka Tršinskih, kuće inokosnih obitelji grade se sporije, a ostaci zadružnog života tu su jači. Dok prema gruntovnici 1885. na susjednom selištu stoje već sve tri kuće, stara Mirkova i nove Petrova i Josipova, premda bez navoda kućnih brojeva 20 i 21, na selištu Jurjevih potomaka uz veliku zadružnu hižu nalaze se samo dvije nove manje kuće.⁸⁵ Radi se o zajedničkim domovima triju podogranaka Jurjeve loze: o kućama sinova i unuka braće Andrije, Janka i Štefa. Kućni brojevi stavljeni su dakako još kasnije, ali prema katastarskoj izmjeri godine 1895. na selištu Josipova obiteljskog ogranka nalazi se šest, a na donekadna "zadružnom" selištu Jurjevih potomaka već dvanaest zgrada, što stambenih što gospodarskih.⁸⁶

Gruntovnica katastarske općine Zabok pak 1885. navodi tek pokojeg zasebnog vlasnika zemlje, dok je velika većina zemljišta zajedničko vlasništvo zadruga. Razlog tome može biti jedino nezavršen proces dioba, pa tako službene diobe slijede tek postupno do raspada Austro-Ugarske. "Teršinski zadruga" je također još jedno vrijeme jedinstvena, veličine dvaju selišta sa šest kuća i jedinstvenim kućnim brojem 2. Njezin posjed obuhvaća 38,85 jutara urbarske i 1,56 jutara slobodne zemlje, od toga 16 oranica (15,94 jutra), 17 sjenokoša (16,34 jutra), deset pašnjaka (4,32 jutra) i 5 šumskih parcela (1,62 jutra), dok ostale površine otpadaju na dvorišta, kućišta i manji vinograd. Najveći dio površina nalazi se u Zaboku, pa onda u Rabinju, Preku, Repovčaku, Luku i Bregima.

Dioba zadruge u dvijema vremenski neujednačenim fazama - na dva ogranka obitelji a onda unutar pojedinog ogranka - očitava se i u vremenskoj razlici službene diobe. U oba slučaja sankcioniranje tajno provedene diobe dolazi tek s više nego desetogodišnjim zakašnjenjem. Godine 1893. zadruga se dijeli na četiri dijela: Josipov, Mirkov i Petrov iz Josipova ogranka Tršinskih te zadružni dio Jurjeva ogranka. Po pravilu gore navedena trojica trebali su dobiti jedno selište, odnosno polovicu zadružne zemlje, ali, podjela je provedena u odnosu 57,34 % prema 42,66 % u korist zadruge. Josip s pravom na jednu četvrtinu dobio je time 8,19 jutara, a Mirko i Petar s pravom na drugu četvrtinu 4,31 odnosno 4,09 jutara, sveukupno 16,59 jutara zemlje. Zadruzi je tako ostalo 23,82 jutra, što će Tršinski Jurjeva ogranka službeno podijeliti između sebe tek dvadeset godina kasnije, 1913. godine.

Tom prilikom našlo se na sudu jedanaest Jurjevih praunuka. Morali su predložiti i rodoslovlje na koje još postoji sjećanje, ali je do danas nestalo. Budući da je stari Juraj imao tri sina, posjed se dijelio na tri dijela, a onda na manje udjele. Prvu trećinu dijele unuci Janka (1797.-1842.): Mata i Lacko s kbr. 2 (zadružna hiža) te Marko i Ivan s kbr. 35. Druga trećina pripada unucima Andrije (oko 1792.-1832.) Stjepanu s kbr. 25 i Miji s kbr. 34. Treću trećinu dijele, međutim, na najveći broj udjela jer je Štef (1804.-1856.) imao četiri sina, a oni skupa pet sinova. Martinu s kbr. 26 pripadaju 2/8, Stjepanu ml. s kbr. 22 jedna osmina, također 1/8 Janku s kbr. 22, a po 2/8 Šimunu s kbr. 23 i Andru s kbr. 24.⁸⁷

⁸⁴ Vidi 36.

⁸⁵ Vidi 35.

⁸⁶ Vidi 36.

⁸⁷ Vidi 35.

U vrijeme ove zadnje diobe u selu Tršinskih nalazilo se jedanaest kuća, od kojih osam s lijeve strane puta (Jurjevi) i tri s desne (Josipovi). Potonjima su pripali dakako mnogo veći posjedi zahvaljujući okolnosti što njihov obiteljski ogranak nije bio bogat djecom. Dok je stara velika drvena zadružna hiža kbr. 2 s četirima komorama, zajedničkim otvorenim hodnikom i kuhinjom, srušena 1918. kao relikv prošlih vremena, još dugo su se zadržali zajednički "zdenci" i naziv "hižni" za zadnje stanare zadružne "hiže" ili "hižne kuće". Unutar svakoga obiteljskog ogranka još živi svijest o srodstvenim odnosima, dakako uz njihovo sve manje poznavanje, dok su za Tršinske s obiju strana seoskog puta "ulice" oni drugi na drugoj strani ostali još samo "susedi".⁸⁸

Zusammenfassung

AUS DER VERGANGENHEIT DER GEMEINSCHAFT TRŠINSKI IN ZABOK IN KROATISCH ZAGORJE

Boris Golec

Die Tršinski sind eine Bauernfamilie aus Zabok in Kroatisch Zagorje, deren Familienname in Kroatien endemisch ist und aus dem in Vergessenheit geratenen Mikrotoponym Tršina hergeleitet wird, wo sich in der Vergangenheit sozusagen die Wiege der Tršinski befand (heute hat die Siedlung Tršinski etwa zwanzig Wohnhäuser). Die Nähe des Herrenhauses von Zabok beeinflusste nicht nur das Leben ganzer Generationen dieses Stammes, sondern auch die an Legenden grenzende Familienüberlieferung. Allem Anschein nach wurde Tršina erst nach dem ersten Viertel des 16. Jhs. von den Vorfahren der Tršinski gerodet und besiedelt. Kirchen- und Grundbücher vermerken von 1597 bis Ende des 18. Jhs. manchmal einen oder auch zwei Herren Tršinski, aber da die Matrikelurkunden verloren gingen, die zur Pfarre Zabok gehörten, kann die genaue Genealogie dieser Familie und dieses Nachnamens vor Beginn des 19. Jhs. nicht festgelegt werden.

Das Bestehen der Gemeinschaft Tršinski und aller anderen Familiengemeinschaften dieses Gebietes geht evident erst aus dem Pfarregister der Seelen mit Beginn im Jahr 1836 hervor.

Ältere Urbarien verweisen auf andere und verbreitete Familien, die auf den umliegenden Gütern im Laufe kürzerer Zeiträume siedeln, sich verbreiten und wieder verschwinden oder aussterben, und den Nachnamen Tršinski tragen.

Zwischen 1719 und 1734 vereinigen die "Unteren" Tršinski in ihrer Hand ihr Siedlungsgebiet und das vorübergehend aufgegebene Siedlungsgebiet "Ober" Tršinski in ihrer Hand. Seit damals trägt nur eine einzige Zaboker Familie, die über einen Besitz von der Größe zweier Siedlungsgebiete verfügt, den Nachnamen Tršinski.

In der ersten Hälfte des 19. Jhs. sind während der Blütezeit der Familiengemeinschaften die Tršinski einer der zahlenmäßig stärkeren Familienverbände, innerhalb dessen die Anzahl der Familienmitglieder zwischen 25 und 28 schwankt und die Anzahl der angegliederten Familien zwischen sechs und acht. Die Generationen von Juraj und Josip Tršinski, die in den sechziger,

⁸⁸ Vidi 4.

bezw. siebziger Jahren des 18. Jhs. zur Welt kommen, bilden die Grundlage für die Entstehung zweier Familienzweige, und dies sollte erst bei deren Enkeln in den fünfziger Jahren des 19. Jhs. in der ersten geheimen Aufteilung in zwei kleinere Familienverbände resultieren. Der Prozeß der Zersplitterung und Zerschlagung der Familienverbände in Kroatien führt zu weiteren Aufteilungen unter den männlichen Familienmitgliedern. Während drei Nachkommen Josips die endgültige Aufteilung ihres Siedlungsgebietes bis spätestens 1880 durchführen, zögert sich der Übergang zur Bewirtschaftung mit anderen Familien im Zweig von Juraj weitere zwanzig Jahre hinaus und erfaßt so erst dessen Urenkel.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

POSVEĆEN DVADESETPETOGODIŠNJOJ SURADNJI
HRVATSKIH I GRADIŠĆANSKIH POVJESNIKA

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 130 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, ožujak 1996.